

Türk Dizilerinde Toplumsal Bellek İnşası: Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme

Rabia ZAMUR TUNCER*

Öz

Geniş kitlelere hitap eden ve televizyon kanallarının program akışında önemli bir yere sahip olan televizyon dizileri insanların gündelik yaşamının önemli bir parçasıdır. Diziler, toplumsal belleğin çerçevelerine içeriklerinde yoğun bir şekilde yer vermeleri nedeniyle toplumsal belleğin inşasında fazlaca önemsenmiştir. Diziler; olay, mekân, kişi ve objeleri yeniden yapılandırarak unutturulabilir ya da hatırlatılabilir kurgu işlevi görmeleri ile belli bir anlam yaratım ve aktarım sürecinin sonucu olarak toplumsal belleğin inşasının önemli öğelerindedir. Bu çalışma, Türk dizilerinde toplumsal bellek inşasını konu edinen lisansüstü tezlerin kapsamlı bir incelemesini sunmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konulu 11 lisansüstü tez incelenmiştir. Doküman incelemesi ve içerik analizi tekniğinin kullanıldığı çalışmada, ilgili konuda ne tür tezler yapıldığı, hangi araştırma yöntemlerinin kullanıldığı, hangi üniversitelerde bu konuya ağırlık verildiği, hangi konuların, anahtar kelimelerin ve kaynakların ön plana çıktığı, hangi dizilerin analiz birimi olarak seçildiği, hangi medya türü ve söylem tiplerine ağırlık verildiği gibi belli kategoriler temel alınarak Türkiye’de hazırlanan lisansüstü tezlerin güncel bir görünümü elde edilmeye çalışılmış, alana ilişkin daha derinlemesine ve bütünlük bir bakış açısının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Analiz sonucunda tezlerde medya, tarih, toplumsal bellek ve televizyon anahtar kelimelerinin ön plana çıktığı; temsil, tarih, iktidar temalarına dikkat çekildiği; televizyonun kültürel öğelerin aktarılmasındaki rolüne ve tarihsel gerçekliğin medyada temsiller aracılığıyla kurgulanışına odaklanıldığı; analiz birimi olarak tarih temaları dizilerin seçildiği; tezlerin büyük çoğunluğunun iletişim bilimleri alanına ait olduğu; nitel araştırma yaklaşımı ile içerik ve söylem analizinin ve örneklem bağlamında ikincil verilerin ve amaçlı örnekleme yönteminin daha çok tercih edildiği bulgulanmıştır. Ayrıca Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusunun dar bir çalışma alanı olduğu, izleyici alımlama çalışmalarının oldukça az tezin odağı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Bellek, Lisansüstü Tezler, Türk Dizileri, Doküman İncelemesi, İçerik Analiz

*Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
E-mail: rabia.zamur@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9922-0334
DOI: 10.37679/trta.1519580

Zamur Tuncer, R. (2024). Türk Dizilerinde Toplumsal Bellek İnşası: Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme. TRT Akademi, 9(22), 780-809. <https://doi.org/10.37679/trta.1519580>

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 20.07.2024

Revizyon Tarihi: 14.08.2024

Kabul Tarihi: 13.09.2024

Construction of Social Memory in Turkish TV Series: An Analysis on Postgraduate Theses

Rabia ZAMUR TUNCER

Abstract

TV series, which have a broad appeal and hold a significant position in the programming schedule of TV networks, play a crucial role in people's everyday existence. They have a significant role in shaping social memory as they prominently incorporate elements of social memory in their content. TV series also have a crucial role in shaping social memory through the act of creating and transmitting meaning. They serve as fictional narratives that may be either forgotten or recalled, allowing for the reconstruction of events, locations, individuals, and objects. The present study aimed to present a comprehensive review of graduate theses on the construction of social memory in Turkish TV series. Eleven graduate theses on Turkish TV series and the construction of social memory were analyzed from the National Thesis Center database of the Council of Higher Education. Using document review and content analysis methods, the study aimed to obtain an up-to-date view of the postgraduate theses prepared in Türkiye based on certain categories such as what kind of theses were conducted on the relevant subject, which research methods were used, which universities focused on this subject, which topics, keywords and sources were prominent, which TV series were chosen as the unit of analysis, which media genres and discourse types were emphasized, and sought to develop a more in-depth and integrated perspective on the field. The analysis revealed that the theses primarily focused on keywords such as media, history, social memory, and television; the themes of representation, history, and power were given particular emphasis; the role of television in transmitting cultural elements and constructing historical reality through media representations was a key focus; the majority of the theses belonged to the field of communication sciences; and the content and discourse analysis with qualitative research approach and secondary data and purposeful sampling method were preferred more in the context of sampling. Furthermore, it was concluded that the subject of Turkish TV series and the construction of social memory is a narrow field of study, and audience reception studies have been the focus of very few theses.

Keywords: Social Memory, Graduate Theses, Turkish TV Series, Document Analysis, Content Analysis

Research Paper

Received: 20.07.2024

Revised: 14.08.2024

Accepted: 13.09.2024

---

1. Giriş

Bellek kavramı antikiteden bu yana pek çok düşünce ve araştırmaya konu olmuş, akademik alanda yapılan çalışmalarda önemli bir yer tutarak kapsamı giderek artan ve genişleyen bir kavrama dönüşmüştür. Farklı disiplinlerde farklı çalışmalarla tartışılan, süresine, içeriğine, dönemine göre kategorize edilen farklı bellek türleri mevcuttur. Bireysel, içebakışsal, algısal, uzun süreli, kısa süreli, mimetik, nesnel, iletişimsel, kültürel, episodik, anlamsal, tarihsel, kolektif bellek gibi kimi zaman birbirleriyle dönüşümlü olarak kullanılan çeşitli bellek tanımlamaları mevcuttur (Cevizci, 1999; Devine-Wright, 2003; Parlette, 2003; Schudson, 2007; Garde-Hansen, 2011; Duruel Erkiç, 2013; Connerton, 2014; Olick, 2014; Schudson, 2014; Assmann, 2015; Gültekin ve Coşguner, 2017). Bu tanımlamalar ışığında sosyoloji, psikoloji, antropoloji, felsefe, tarih, siyaset ve iletişim bilimi gibi her disiplinin kendi perspektifi açısından ele aldığı kavramın kuramsal dayanakları oluşturulmuş ve sağlaştırılmıştır.

Bellek çalışmalarında ilk yaklaşımı ortaya koyan Sigmund Freud, belleği bireysel boyutta incelemiş, unutma ve hatırlama arasında gidip gelen anıların bilinçli ve bilinç dışı alandaki işlevini analiz etmiştir. Her anının özel koşullar altında su yüzüne çıkabileceğini ileri süren Freud, bireyin bilinçaltının tüm geçmiş deneyimlerin depolandığı yer olduğunu ileri sürmüştür. Freud'da hatırlamadan ziyade, unutma merkezdedir ve bastırma ya da "perde anılar"la ikame edilmesi yoluyla rahatsız edici anılara erişimi engelleyen unutmadır (Olick, 2014, s. 180).

Henri Bergson (2007), "Madde ve Bellek" adlı çalışmasında ise merkeze hatırlamayı koymuştur. Belleğin algı, imge, bilinç ve deneyim ile ilişkisine odaklanarak, belleği zihindeki imgelerin depolandığı bir alan olarak kabul etmiş; işlevini ise şimdiki zamandaki bir algıyla benzeşen tüm geçmiş algıları anması, öncekini ve sonrakini hatırlatması olarak ifade etmiştir. Ayrıca algının geçmiş deneyimlere göre seçiciliğine, anıların geri çağrıldığında şimdiki zamanda gerçekleşen yaratıcı bir eylem olarak görülmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Burada hiçbir şeyin geçmişte olduğu gibi kalmayacağı savunulmaktadır. Freud ve Bergson belleği bireysel çerçevede ele almış, hatırlamayı aktif bir süreç olarak görmüş, geçmişin öznel yollardan kurulmasının bireyin nasıl düşüneceğini, hissedeceğini ve hatırlayacağını şekillendirdiğini belirtmişlerdir.

Garde-Hansen da (2011) duygular gibi belleğin de yaşanılan bir şey olduğunu, ancak yalnızca zihnimizde ve bedenimizde olmadığını; ifade edilen, temsil edilen ve hissedilen özellikleri ile varlığın kişisel, kültürel, fizyolojik, nörolojik, politik, dini, sosyal ve ırksal etkiler aracılığıyla yansıtıldığına vurgu yapmıştır. Toplumsal belle-

ğın bireysel belleklerin toplamına indirgenemeyeceğine yönelik açıklamalarda da belleğin bu niteliğine vurgu ağır basmaktadır. Zira toplumsal belleğin yorumlanması ve analizi için din, sınıf, aile gibi pek çok kurum ve bağlantı da bir anın nasıl yorumlanacağına hesaba katılmalıdır (Rodriguez ve Fortier, 2007, s. 8). Çünkü Maurice Halbwachs'ın da (2017) ifade ettiği üzere bir toplumda ne kadar çok grup ve kurum varsa o kadar da toplumsal bellek vardır. Sosyal sınıflar, aileler, kuruluşlar, birlikler ve sendikalar uzun zaman sürecinde üyelerinin oluşturmuş olduğu ayırt edici belleklere sahiptirler. Hatırlayan elbette grup ya da kurumlar değil, bireylerdir; fakat belirli bir grup bağlamı içerisinde konumlanmış, geçmiş bu bağlamda yeniden üreten bireydir.

Geçmişin nasıl hatırlandığı şu anda yapılanları ve gelecekte nasıl yaşanılacağı üzerinde belirleyici etkiye sahiptir. Bireysel bellek, toplumsal belleğin oluşumuna katkısı itibariyle önemli olmakla birlikte, bireysel belleği toplumsal güçlerden ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu noktada bellek üzerinde toplumun, kültürün, mekânın, medyanın etkisini önemseyen düşünürleri ve görüşlerinin kaynağını aktarmak yerinde olacaktır. Söz konusu aktarım, toplumsal bellek kavramı ve hatta bu kavramın inşasında etkili bir unsur olarak hafıza mekânları üzerinden yapılacaktır. Bu aktarım, ilerleyen başlıklarda gerçekleştirilecek analiz için de bir giriş niteliğindedir.

Bellek kuramcıları arasında bireysel belleğin oluşumu için toplumun varlığının mutlak olduğu görüşü hâkimdir (Misztal, 2003; Assmann, 2015; Halbwachs, 2017; Rodriguez ve Fortier, 2007). Halbwachs (2016; 2017), 'Hafızanın Toplumsal Çerçevesi ve Kolektif Hafıza' adlı çalışmasında, belleği nöroloji ve beyin fizyolojisi açısından ele almaz. Başka bir deyişle, belleği içsel bir şey olmanın ötesinde içinde yaşanılan toplumdan ayırmadan dil, zaman ve mekân gibi toplumsal çerçeveler içinde ele alır ve belleğin bu çerçevede oluştuğunu hatta korunduğunu belirtir. Belleği, aynı gerçeğin anısını birçok çerçeveye yerleştirebilen, içinde bulunulan grubun belirlediği bağlamda, tutarlı ve sürekli bir yolla hatırlanan, geçmişini yeniden inşa eden ve kimi zaman da toplumsal zorunluluktan dolayı manipüle edilen bir kavram olarak tanımlamaktadır. Halbwachs, belleğin sadece bireysel olmadığını, ilk olarak aile, arkadaş gibi sosyal grupların iletişimi ve etkileşimi üzerinden sosyal çevrede oluştuğunu ve ilişkisel olduğunu belirtmektedir. İkinci olarak ise toplumsal belleğin en mahrem anıları dahi sınırlandırıp birbirine bağladığını, neyin nasıl hatırlanabileceğinin ve/veya hatırlanması gerektiğinin sosyal, kültürel ve politik bir kolektif anlaşma çerçevesinde düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Paul Connerton (2014), "Toplumlar Nasıl Anımsar?" adlı çalışmasında, Halbwachs'ın toplumsal bellek kuramına ritüeller açısından bakarak; özellikle anma

törenleri ve bedensel pratikleri inceleyerek “bedensel toplumsal hafıza” kategorisini oluşturmuş, anımsama işleminin ise açık, örtülü ve deneyimin birçok düzeyinde olmak üzere çeşitli yollarda gerçekleştiğini öne sürmüştür. Belleğin ne kadar kişisel olursa olsun, başka birçok kimsenin de sahip olduğu düşünceler kümesiyle ilişki içinde olduğunu; her hatırlamanın, kişilerin, yerlerin, tarihin, sözcüklerin yani bir parçası olduğumuz veya edildiğimiz toplumun maddi ve manevi tüm değerleriyle birlikte gerçekleştiğini öne sürmüştür. Toplumsal alışkanlık belleği kavramsallaştırımı ile alışkanlığı, beden-bellek arasında tesis edilen pratikler olmaktan çıkarmış, nesiller boyu topluluk hissini oluşturan, duygularımıza ve değerlerimize sinmiş bedensel pratiklerin değişmeden tekrarlanan davranış dizilerinin destekleyicisi olduğuna odaklanmıştır.

Jan Assmann (2015, ss. 26-27), “Kültürel Bellek/Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik” adlı çalışmasında, bireyin belleğinde bir nesne ya da sembol gibi dış koşulların belirleyici olduğunu savunmaktadır. Toplumsal belleğin oluşma biçimlerini ise yakın geçmişe ilişkin anıları kapsayan, taşıyıcıları ile sınırlı, uzun zamanlı olmayan iletişimsel bellek ve gündelik olmayan olaylara, geçmişin belli noktalarına odaklanan, sembolik figürleri öne çıkararak kurumlaşmış hatırlamaya kaynaklık eden kültürel bellek tanımları ile açıklamaktadır. Assmann’ın tanımladığı bu bellek türleri, kültürün oluşumunda etkili olan kanonik, anıtsal ve arşivsel her bir aktarım biçiminin toplumsal belleği oluşturma sürecini de açıklamaktadır.

Bartoletti’ye göre (2011), bireysel bellek benlik ile (otobiyografik hafıza) ilgiliyken toplumsal bellek toplulukların önem atfettiği olayları dil ve ritüeller aracılığıyla bugün ve geleceğe taşıyan geçmişin belleği ile ilgilidir. Toplumsal bellek, kimliğini aynı zamanda grubun önem atfettiği ortak geçmişe dair anılarından da alan, sadece bugüne anlam kazandıran ve geleceğe açık olan, aynı zamanda farklılıkların inşasına da olanak sağlayan bir çerçeve sunmaktadır. Çünkü Hoskins’in de (2001, s. 335) belirttiği üzere geçmişten beslenen toplumsal bellek, geçmişi olduğu gibi yansıtmaz ve zamana bağlı olarak sürekli değişim gösterir. Zamana bağlı olarak sürekli değişim gösterebilen toplumsal bellek ise bir olayın, kişinin ya da yerin yeniden inşa edilmesini gerektirir ve bu inşa da şimdiki zamanda gerçekleşir. Bugünün dünden farklı olması gibi “burada” ve “şimdi” olan her şey aynı zamanda “orada” ve “o zaman”ı oluşturan her şeyin ayrılmaz bir parçasıdır. Kansteiner ise (2002), toplumsal belleği, geçmişe dair tüm temsilleri çerçeveleyen entelektüel ve kültürel gelenekler, bu gelenekleri seçici bir şekilde benimseyen ve yönlendiren hafıza yapıcılar ve bu gelenekleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanan, görmezden gelen veya dönüştüren hafıza tüketicileri olmak üzere üç tip tarihsel faktör arasındaki etkileşimin sonucu olarak kavramsallaştırmıştır.

20. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise bellek kuramcıları çeşitli yaklaşımları değerlendirmek için geniş bir alan yaratmışlardır. Bu düşünürler için bellek ve onun önemli bir bileşeni olarak hatırlama varoluşun ve ait olmanın anahtarıdır. 21. yüzyıldaki dijital gelişmeler ile toplumsal bellek her an formatlanan dinamik bir alana dönüşmüş, toplumsal belleğin unsurları dijital öğeleri de içerecek şekilde yeniden çizilmiştir.

Yukarıda aktarılanlardan da anlaşılacağı üzere, bireysel bellek ile toplumsal belleğin ortak noktaları, belleğin uygun biçimde kullanılması hâlinde, bireysel değişim ve hareketliliği teşvik edeceği, güncel dinamiklerle sürekli şekilleneceği, hatırlama ve unutma sürecini etkileyeceği, geçmiş olay, kişi ya da deneyimlerin görünürlüğünü arttıracacağı şeklindeki algıdır. Bu doğrultuda, yukarıda aktarılan düşünürlerin toplumsal bellek hakkında benzer yorumlarda bulduklarını söylemek mümkündür. Belleğin kökleri toplumsal yapıda vücut bulmakta ve bu etkiler aynı coğrafyada yaşayan insanların toplumsal belleğine, sosyal ve kültürel kabullerine ilişkin önemli bir göndermeye işaret etmektedir. Bu yaklaşımların tamamının ortak özelliği toplumsal belleğin geçmişten beslendiği, ancak geçmişi olduğu gibi yansıtmadığı noktasıdır. Dikkat edilirse bu düşünürler toplumsal belleğin inşasını, geçmiş ile bugün arasında devam eden aktif bir süreç olarak ele almaktadırlar.

Aslında bu süreç, aktörü ya da tanığı olduğumuz olaylar ile bu olayların bıraktığı izlenimlere dayanmakta, dolayısıyla kaynağını yaşanmışlıklardan almaktadır (Auge, 2019, s. 45). Bu bağlamda bellek sadece bireysel yaşam biçimleri, inançları vb. ne olursa olsun sadece bireysel anılara dayanmamakta; aynı zamanda ortak yaşanmışlıklarda, birikimlerde kendini inşa etmektedir. Dolayısıyla bu noktada belleğin toplumsal olarak inşa edildiğini ve hatırlama ediminin de bireysel ve toplumsal zeminde gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Toplumsal bellek bazen anıtlar, heykeller, tarih ders kitapları, binalar, cadde ve meydan isimleri, posta pulları, edebiyat ve sanat eserleri, siyasal hitabetler, anma günleri, anı kitapları, sancak ve bayraklar gibi araçlarla (Sancar, 2014, s. 46); bazen de film, dizi, müzik, haber, gazete gibi medya dolayısıyla inşa edilmekte ve güçlendirilmektedir. Bu açıdan gelinen noktada medya, insanının toplumla olan zihinsel bağıni şekillendirmede belirleyici, geçmiş ile birey-toplum arasındaki bağıni aracısı ve taşıyıcısı olmuştur.

Medyanın buradaki rolü belleğin oluşumuna ve yeniden inşasına dâhil olmak, kimi zaman farklı seslere alan açmak, kimi zaman da benzer seslerin oluşumuna aracılık etmektir. Söz konusu rolde ise televizyon, hatırlatılmak istenen olgu ve olayların canlandırılması ya da unutturulmak istenen olgu ve olayların silinme

çabasının önemli bir kaynağıdır. Televizyon ve diğer kitle iletişim araçları, devlet eliyle belirlenmiş, topluluğu kurucu sembolik olay ve ulus-kurucu mit ve ritüelleri döngüsel olarak tekrar etmek suretiyle, ulusal topluluğa aynı anlam dünyası ve kodlar içinde kendini 'hayal etme' imkânı sağlamaktadır (Başaran İnce, 2010, s. 56). Cheviron'a (2013, s. 17) göre, her ne kadar televizyonun etkileri günümüzde internet ile değişime uğrasa da "...televizyonun yarattığı görsel ve biçimsel kodların egemenliğinin televizyon/internet birlikteliğiyle arttığı da bir o kadar doğrudur." Bu bağlamda okuyucusuna, izleyicisine ve dinleyicisine kim hakkında, ne hakkında, nasıl düşünmesi gerektiğine dair hikâyeler anlatan medya anlatıları (Fulton, 2005, s. 7) içinde televizyonun ayrıcalıklı bir yerinin olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Televizyon programları aracılığıyla geçmişe dair hatıralar canlı tutulmakta ve hatırlatılmaktadır. Bu hatırlatma işlevi kimi zaman geçmişe ait belli bir kesiti konu edinen bir dizi ya da film ile tekrarlama ve canlandırmalarla revize edilmekte ya da güncellenerek kültürel belleğin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Çünkü türdeş, tamamlayıcı bir bellek ancak bu biçimde olasıdır. Toplumsal bellek inşasının, türdeşleştirmenin bir yolu olarak önemsenmesi ile dizilerin etkisi artmıştır. Özellikle dizilerin, televizyon programları içinde en yaygın olarak izlenen program türü olduğunu belirtmek gerekir. Diken (2010, s. 21), bunun nedenini insanların günlük hayattaki yaşam akışının bir benzerinin dizi senaryolarında işlenmesi olarak açıklamaktadır.

Televizyon dizileri yaygın olarak izlenen, tarihten edebiyata, gerçek yaşam hikâyelerinden kurgulanmış hikâyelerden oluşan içerikleri ile ortak bir duygusal ve bilişsel evrenin topluluk tarafından paylaşılmasına olanak sağlayan nitelikte içerikler sunan bir yeniden üretim tarzıdır. Bu nedenle televizyon dizileri yüksek izlenme oranlarıyla¹ medya ve toplumsal bellek inşası tartışmasının içerisinde de önemli bir yer işgal etmektedir.

Televizyon dizilerinde bireyselden toplumsala uzanan belleğin form ve izlerini bulmak mümkündür. Dizilerin insanlara aktardığı birçok içeriğin içerisinde topluluğun paylaştığı ortak semboller, sosyopolitik ve tarihsel demirlenme isteğini ve tercihini yansıtan semboller ve mesajlar yer almaktadır. Bir medya ürünü olan di-

1 Televizyon İzleme Araştırmaları Komitesi (TİAK, 2023) 2023 yılı izleyici davranış raporuna göre, kişi başı ortalama televizyon izleme süresinin 3 saat 44 dakika olduğu, tüm izleyiciler arasında, dizilerin % 26,5 toplam izlenme payı ile en çok izlenen program türü olduğu, İzmir'in ortalama televizyon izleme süresinin en yüksek olduğu il olarak ön plana çıktığı, program kategorilerinde yerli dizilerin 25.598 bölüm 39.295 saatlik bir zamanı kapladığı, toplam 115 dizinin yayınlandığı, en çok izlenen programları listesinde ilk üç sırayı *Yalı Çapkını*, *Kuruluş Osman* ve *Gönül Dağı* dizilerinin oluşturduğu tespit edilmiştir.

ziler içerdikleri çeşitli unsurlarla toplumsal belleği inşa etme gücüne sahip midirler? Ya da diziler, toplumun belleğini yansıtan bir nevi ayna görevi mi görmektedirler? Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası üzerine tartışmaların pek çoğunda bu temel soru işlenmektedir. Doyuran'ın vurguladığı gibi televizyon dizileri veya filmleri aracılığıyla toplumsal bellek oluşturulmaktadır. Tarihte, özellikle de siyasi tarihte cereyan eden acı olayların yeniden inşa edilmesi ve bu olayların televizyonda film veya dizi film olarak gösterime sunulmasıyla, topluma geçmişte yaşanan olaylar hatırlatılmakta ve toplumsal bellek inşa edilmektedir.

Böylece tüm bu sebeplerle toplumsal bellek inşasının önemli unsurlarından biri olan Türk dizileri, siyasi, kültürel ve tarihsel katkısı açısından üzerinde önemle durulan konulardan biridir. Çünkü Türk dizileri, belli bir ideolojik manipülasyon sağlamak, sunulan yaşam tarzı ve tüketim pratikleriyle belli bir toplum tasarımı yaratmak, belli bir kimlik kültürü oluşturmak, geçmişten belli bir kesiti topluma anlatmak ve değişim döngüsünün istenilen yönde gerçekleşmesine zemin oluşturmak açısından büyük önem taşımaktadır. Dizilerin bu açıdan önemi ile Türk dizileri konusunda yapılan araştırma ve yayın sayısı da artmıştır.

Türkiye'de televizyon dizilerinin hem içerikleri hem de bu içeriklerin izleyiciler tarafından nasıl algılandığı ve değerlendirildiğine yönelik araştırmalar ağırlıktadır. Televizyon dizilerinin kimlik ve toplumsal cinsiyet kalıplarına (Ünür, 2015; Özdemir, 2018; Üstün ve Tor, 2024), temsil ve gerçeklik ilişkisine (Yılmaz ve Uluç, 2008; Pekdemir ve Yılmaz, 2022; Ceylan Gündüzeri ve Lüleci, 2021) tüketim alışkanlıklarına (Balci, 2021), Türkiye imajına ve Türkiye markasına etkileri üzerindeki önemine (Özarslan, 2020; Tanrıvermiş, 2021; Cengiz ve Çakın, 2022; Çapık ve Dulupçu, 2023) vurgu yapan ve dizi içerikleriyle ilişkili olarak izleyicilerin algılamalarını ve tutumlarını ölçümleyen çok sayıda çalışmayla (Kuyucu, 2019; Karaduman ve Acıyan, 2019; Yücel, 2020) karşılaşılmaktadır. Ancak Türkiye'de ilgili konuya ilişkin yazılmış tezleri inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Türkiye'de farklı alanlarda lisansüstü düzeyde yapılan tezlerin incelendiği pek çok araştırma olmasına rağmen (İnceoğlu, 2014; Çilingir, 2017; Kahraman, 2019; Şahin ve Görgülü Aydoğdu, 2020; Aktaş, 2023; Yavuz ve İlgin, 2023; İşler Sevindi ve Sevindi, 2023), Türk dizileri ve toplumsal bellek inşasını konu alan tezlerin incelenmediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığı Ulusal Tez Merkezinde yer alan Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası ile ilişkili lisansüstü tezlerin incelenmesidir. Tezler üzerine inceleme yapmanın araştırmacıya alana ilişkin genel bir perspektif sunacağı ön kabulünden hareketle, gerçekleştirilen araştırmanın Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası

konusuna ilişkin bir alan perspektifi sunması dolayısıyla literatürdeki boşluğu dolduracağını söylemek olanaklıdır.

Türkiye’de ağırlıklı olarak iletişim bilimleri alanında Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası ile ilgili tezler 2009 yılından itibaren yazılmaya başlanmıştır. Türk dizileri ve toplumsal bellek çalışmaları kökleri çok eskilere dayanan düşünsel bir zeminde yükselmesine rağmen, konu Türkiye’de lisansüstü düzeyde yakın tarihlerde çalışılmaya başlanmıştır. Türk dizilerine yönelik artan araştırmaların öneminden hareketle bu çalışma, 2009-2024 yılları arasında YÖK Ulusal Tez Merkezinde yayımlanan tezlere odaklanmaktadır. Çalışmanın kapsamı Türk dizilerinde toplumsal bellek inşasının literatürdeki durumunu, gelişimini ve yönelimini belirlemeye yöneliktir.

Çalışma kapsamında son yıllarda Türkiye’de üzerinde yoğun olarak akademik çalışma gerçekleştirilen Türk dizileri konusunda lisansüstü düzeyde toplumsal bellek bağlamında hazırlanan tez çalışmalarının genel özellikleri ve yönelimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın temel amacı, Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusu üzerine hazırlanan tezlerin mevcut durumunu ortaya koymak, ilgili konunun tezlerde nasıl işlendiğine dikkat çekmektir. Dolayısıyla bu araştırma Türkiye’de Türk dizileri üzerine yazılmış lisansüstü tezlerinin genel bir analizini içermemektedir. Bu nedenle sistematik tarama yöntemi ile seçilen 11 lisansüstü tez analiz birimi olarak seçilmiştir. Böylelikle çalışmada Türkiye bağlamında Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası alanındaki güncel araştırma konularının neler olduğu, hangi yöntem ve tekniklerin ön plana çıktığı, ne tür tezler yapıldığı, hangi üniversitelerde bu konuya ağırlık verildiği, tezlerin hangi dilde yazıldığı, hangi anahtar kelimelerin ön plana çıktığı sorgulanmaktadır.

Bu çerçevede çalışma, Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusundaki lisansüstü tezlere ait sayısal verileri anlamlı bir özet şeklinde sunması; ön plana çıkan kavramları, en fazla çalışılan konuları, güncel yaklaşımları ve gelecek çalışmalara yönelik öngörülerini sunması açısından önemlidir. Çalışmanın amacı ve hedefleri doğrultusunda elde edilen bulgular bu alanda yapılan mevcut çalışmaların bir portresini çıkarmayı, literatürdeki eksikliklere ve boşluklara ışık tutmayı hedeflemekte; ilgili konu hakkında çalışmak isteyen araştırmacılara alanı gözlemleyebilme ve alana ilişkin gelişmeleri değerlendirebilme açısından fikir sunmaktadır.

2. Amaç

Bu çalışma, Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusuna odaklanarak ilgili konuyu öne çıkaran lisansüstü tezleri incelemeyi, toplumsal bellek inşasını Türk

dizileri örnekleminde inceleyen çalışmaların profilini keşfetmeyi ve konu ile ilgili literatürün genel yapısına ilişkin bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusunda yazılmış olan 11 lisansüstü tez incelenmiş ve çalışmanın temel amaç sorusu “Türk dizileri ve toplumsal bellek konusunda hazırlanan tezler nasıl bir profil ortaya koymaktadır ve alandaki eğilimler ve yönelimler nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Çalışmanın temel amacına yönelik olarak belirlenen alt amaç soruları aşağıdaki gibidir:

AS 1: YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yayımlanmış olan tezlerin genel görünümü (tezlerin türüne göre dağılım, yıllara göre dağılım, yazarların cinsiyete göre dağılımı, yazım diline göre dağılım, üniversitelere göre dağılım, enstitülere göre dağılım, ana bilim dallarına göre dağılım, danışmanların ünvanlarına göre dağılım) nasıldır?

AS 2: YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yayımlanmış olan tezlerde hangi anahtar kelimeler, konular, kaynaklar, yazarlar, diziler, medya türleri ve söylem tipleri ön plana çıkmaktadır ve bu kategoriler ile toplumsal bellek inşası arasında nasıl bir ilişki ağı vardır?

AS 3: YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yayımlanmış olan tezler araştırma yaklaşımı, araştırma tekniği, örnekleme yöntemi ve veri analiz biçimi çerçevesinde nasıl bir görünüm sunmaktadır?

3. Yöntem

Bu çalışma, araştırma konusunu eksiksiz bir şekilde betimlemek, detaylı olarak tanımlamak ve anlamlandırabilmek için betimsel tarama modeline göre tasarlanmıştır. Betimsel tarama araştırmalarında araştırmacı, nesnenin ya da bireyin doğrudan kendisini inceleyebileceği gibi önceden kaydedilmiş çeşitli kayıtları (yazılı belge ve istatistikler, resimler, ses ve görüntü kayıtları vb.), eski verilerle ve alandaki kaynak kişilere başvurarak inceleyebilmekte, elde edeceği günlük verileri, kendi gözlemleri ile bir sistem içinde bütünleştirerek yorumlayabilmektedir (Karasar, 2016, s. 109). Bu çalışmada, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konulu lisansüstü tezler araştırmanın veri setini oluşturmuş ve bu dokümanlar, araştırmanın amacına göre kapsamlı bir içerik analizine tabi tutulmuştur.

Doküman incelemesinin gerçekleştirildiği çalışmada Bailey’in (1982) tekniğinden faydalanılarak analize konu olan veriden örneklem seçilmiş (Türk dizileri ve top-

lumsal bellek inşasını konu olarak işleyen tezler araştırma kapsamına alınmış), kategoriler geliştirilmiş (araştırmacı eldeki doküman setinin içeriğini incelemiş ve alandaki çalışmalardan yola çıkarak kategoriler çerçevesinde tezleri okunmuş, notlar almış), analiz birimleri saptanmış (araştırmanın amacına bağlı olarak sözcük, tema ve içerikler belirlenmiş) ve sayısallaştırma (araştırmacı saptadığı kategoriler ve analiz birimi doğrultusunda bulunduğu sonuçları sayısallaştırarak sunmuş) yapılmıştır. Araştırma amacına bağlı olarak yazılı dokümanların incelenmesi ile ilgili konuya ilişkin daha kapsamlı bir çıkarım yapılmış, konuya ilişkin farklı tezlerden derlenen bilgiler ile farklı bakış açıları ve yaklaşımların ortaya çıkarılmasına imkân sağlanarak araştırmanın geçerliği artırılmıştır.

Bir doküman olarak incelenen tezler, araştırma konusunun geçmişine ve tarihsel sürecine ışık tutmaktadır. Araştırmacı, dokümanların analizinde araştırmanın amacına uygun olarak frekans ve kategorisel analiz türünü kullanmıştır. Her bir tezin analiz birimi olarak alındığı içerik analizine temel oluşturan kategoriler tezin yılı, türü, dili, konusu, yöntemi, veri toplama aracı, veri analiz tekniği, tezin hangi üniversite, enstitü ve ana bilim dalı bünyesinde hazırlandığı, yazarının cinsiyeti, danışmanın ünvanı, incelenen medya türü, söylem tipi ve diziler, kavramsal çerçeve ve araştırma konuları, kullanılan anahtar kelimeler biçiminde belirlenmiştir. Söz konusu birim ve kategoriler temel alınarak gerçekleştirilen kodlama işleminin ardından verilerin frekans dağılımları hesaplanmış ve tablolar oluşturularak bulgular elde edilmiştir.

Çalışmada içerik analizinin tercih edilme nedeni, tezlerdeki bilgilerin yoğunluğunu ve önemini ortaya çıkarmak, bilgileri önem sırasına koyabilmek ve sıklığa dayalı bir sınıflama yaparak Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası ilişkisine dair daha derinlemesine bilgi elde edilmesine katkı sağlayacak bir analiz seçeneği sunmasıdır.

Bu kapsamda ilk olarak araştırma stratejisi belirlenmiş ve veri tabanına karar verilmiştir. İkinci olarak ilgili veri tabanında arama kriterlerine göre elde edilen sonuçlar görüntülenmiş ve ardından örneklem seçim kriterleri çerçevesinde filtrelenmiştir. Bu kapsamda düşünüldüğünde çalışmanın evrenini Türk dizileri konusunda yazılan tüm lisansüstü tezler, çalışmanın örneklemini ise 28.06.2024 tarihine kadar Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusunda yazılmış lisansüstü tezler oluşturmaktadır. Bu tezlere YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişim sağlanmıştır. Ulusal Tez Merkezinin veri tabanında yer alan tarama bölümüne “Türk dizileri”, “...dizisi/dizileri” anahtar kelimeleri girilerek ilgili tezler indirilmiştir. Bu ilk arama, çalışmanın kapsamının ne/nasıl olacağı üzerinde oldukça belirleyicidir.

İlk arama sonucunda ortaya çıkan tezler üzerinde de bir filtreleme işlemi uygulanmıştır. Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusundaki tezleri incelemeyi amaçlayan bir çalışmada, araştırmanın amacına göre ilgili tüm çalışmaları analize dâhil edebilmek için tüm isimlendirmeleri içerecek şekilde bir arama yapmak için gelişmiş arama bölümünde “tümü” alanı seçilerek “Türk dizi/leri”, “toplumsal bellek”, “toplumsal hafıza”, “hatırlama”, “unutma”, “kolektif bellek”, “kolektif hafıza” gibi ilgili konu ile özdeşleşen anahtar kelimeler girilerek yüksek lisans ve doktora tezlerinin taraması yapılmıştır. İkinci adımda ise lisansüstü tezlerin her biri tek tek incelenerek Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası ile ilgili olup olmadığını tespit edebilmek için anahtar kelimeler, özetler, araştırma yöntemi bölümleri bağlamında okunmuştur. Son olarak araştırmaya dâhil edilmesine gerek duyulmayan çalışmalar elenmiştir. Analiz edilen tezlerden sadece birinin erişim izni olmamasından dolayı gerekli bilgiler tezin künye bilgilerinden elde edilmiştir.

Veri toplama sürecine yukarıda aktarıldığı şekilde başlanmış ve araştırma sonucunda 4 doktora tezi, 7 yüksek lisans tezi olmak üzere toplam 11 lisansüstü teze erişilmiştir. Araştırmanın amacına uygun olmayan çalışmalar elenmiş, araştırmanın amacına uygun olarak Türk dizileri ve toplumsal bellek inşasına özel vurgu yapan tezler seçilmiştir. Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası üzerine yazılan ilk tez 2009 yılındadır. Bu nedenle araştırma 2009-2024 yılları arasında yayımlanan tezleri kapsamaktadır. Çalışmalar, araştırma soruları aracılığıyla verilen parametreler dâhilinde incelenmiş, veri tabanından edinilen tezlere yönelik birtakım be-timleyici istatistiklere yer verilmiştir.

4. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde Türk dizileri ve toplumsal bellek üzerine yazılan lisansüstü tezlerin içerik açısından analizleri sunulmaktadır. Çalışma kapsamında elde edilen bulguların, Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusunda yapılan çalışmaların içeriğine, gelişimine ve yönelimine dikkat çekmesi ve ilgili konuya dair hazırlanacak lisansüstü tezlerin konu ve içerik seçiminde araştırmacılara yol gösterici olması beklenmektedir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular Tablo 1’de belirtilen kategorilere göre analiz edilmiştir. Literatürde sıklıkla kullanılan bu kategorilerin seçilmesinin temel nedeni, Türk dizileri ve toplumsal bellek üzerine yapılan tezlerin genel özelliklerini ve eğilimlerini anlamak için kapsamlı bir bakış açısı sağlamaktır.

Tezlerin Türü	Yazarların Cinsiyeti	Yayınlandıkları Üniversiteler ve Türleri	Tezlerin Yazıldığı Dil
Yayımlandığı Yıl	Hazırladıkları Enstitü ve Ana bilim Dalı	Danışman Ünvanları	Araştırma Yöntemi Veri Toplama Aracı ve Veri Analiz Tekniği
Tezin Kavramsal Çerçevesi ve Araştırma Konuları	En Çok Başvurulan Kaynaklar ve Kullanılan Anahtar Kelimeler	Medya Türü ve Söylem Tipleri	İncelenen Diziler

Tablo 1. Araştırma Kapsamında Kullanılan Kategoriler

Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusunda hazırlanan ve tamamlanmış lisansüstü tezler yukarıda belirtilen kategoriler açısından incelenerek analiz edilmiş, sıklık ve yüzdelerik değerler tablo hâline getirilip yorumlanmıştır.

No	Yazar	Tez Adı	Tez Türü
794201	Taşkın Erdoğan	Görsel Kültür Unsurlarının Kitle İletişim Araçlarındaki Temsiller Üzerinden Toplumsal Hafızaya Etkisi: 2. Abdülhamid Örneği	Doktora Tezi
581299	Sena Aydın	Yeni Hafıza ve Medya: Payitaht Abdülhamid ve Diriliş Ertuğrul Dizileriyle Kolektif Hafıza İnşası	Doktora Tezi
273551	Remziye Köse Özelçi	Toplumsal Belleğin Dramatik Kurgulanması: (Hatırla Sevgili TV Dizisi)	Doktora Tezi
330395	Hülya Doğan	Şiddeti Görünür ve Meşru Kılan Görsel Kültürün Antropolojisi (Arka Sokaklar Dizisi Örneği)	Doktora Tezi
615591	Levent Doyuran	Kolektif Siyasi Belleğin Televizyon Dizilerinde İnşası ('Hatırla Sevgili' Dizisi Üzerine Bir Örnek Olay İncelemesi)	Doktora Tezi
344880	Şeyma Bilginer Erdoğan	Toplumsal Bellek ve Medya: Toplumsal Hatırlatma ve Unutturma Biçimleri (Seksenler TV Dizisi)	Yüksek Lisans Tezi
559476	Halime Sultan Karahan	Toplumsal Bellek İnşasında Televizyon Dizilerinin Yeri: Diriliş Ertuğrul Dizisi Örneği	Yüksek Lisans Tezi

513975	Zeynep Geylan	Narratives Of The Ideal Türk Image In Turkish Collective Memory: An Analysis Of TV Dramas “Payitaht: Abdülhamid II” And “Mehmetçik Kût-ül Amâre”	Yüksek Lisans Tezi
844214	Asena Tuğçe Yılmaz	Medyanın Sözlü Kültürü Aktarmadaki Rolü: Gönül Dağı Dizisi Örneği	Yüksek Lisans Tezi
240417	Sevim Bal	Darbeler Sorgulanıyor: Filmler ve Diziler	Yüksek Lisans Tezi
273836	Filiz Gazi	Gösterilen Tarih “Dönem Dizileri”: Senaryoya Aktarılan Tarih Anlatımı, Tarihin Hikâyeleştirme İçerisindeki Yorumu ve İnandırıcılığı “Bu Kalp Seni Unutur mu?” Örneği	Yüksek Lisans Tezi

Tablo 2. Lisansüstü Tezlere Ait Yazar, Tez Adı ve Tez Türü

Tablo 2’de araştırmaya dâhil edilen lisansüstü tezler yazar adları, tez adları ve türlerine göre gösterilmektedir. Tabloda doktora tezlerinin yüksek lisans tezlerine oranla oldukça düşük bir sayıya sahip oldukları görülmektedir.

Yıl Dağılımı	Yüksek Lisans (n)	Doktora (n)	Yıllara Göre Toplam Tez Sayısı (n)	Yüzde (%)
2009	1	-	1	%9,09
2010	1	1	2	%18,18
2012	1	-	1	%9,09
2013	1	-	1	%9,09
2015	-	1	1	%9,09
2018	1	-	1	%9,09
2019	2	-	2	%18,18
2022	-	1	1	%9,09
2024	-	1	1	%9,09
Toplam	7	4	11	%100

Tablo 3. Lisansüstü Tezlerin Yıl ve Tür Açısından Dağılımı

Tablo 3’te, Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası üzerine yazılan tezlerin yayımlanma yılları ve türlerine göre dağılımları gösterilmektedir. Türkiye’de Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konulu lisansüstü tezlerin 2009 yılından itibaren hazır-

lanmaya başlandığı ve günümüzde de devam ettiği görülmektedir. Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası üzerine yazılan ilk tez 2009 yılında sosyoloji ana bilim dalında yazılan yüksek lisans tezidir. Tabloya göre sadece 2010 ve 2019 yıllarında 2’şer adet, diğer yıllarda ise 1’er adet tez hazırlandığı görülmektedir. 15 yıllık süreç düşünüldüğünde, 2011, 2014, 2016, 2017, 2020 ve 2021 yıllarında konuyla ilgili hazırlanmış tez olmadığı dikkat çekerken yıllar içerisinde en fazla 2010 ve 2019 yıllarında 2’şer adet tezde Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusunun çalışıldığı görülmektedir. Yıllar içerisinde ilgili konuya dair bir artış eğilimi görülmemektedir. Son dönemde geleneksel ve dijital platformlarda sayıları gittikçe artan tarih temalı dizilere yönelik ilginin artması ile bu alanda yapılacak araştırmaların sayısının artacağı düşünülmektedir.

Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusuna ilgili hazırlanan tezlerin yüksek lisans ve doktora tezi olması bakımından dağılımı Tablo 3’te yer almaktadır. Tabloda yer alan bilgilere göre toplam 11 lisansüstü tezin 7’sinin yüksek lisans tezi, 4’ünün doktora tezi olduğu belirlenmiştir. 15 yıllık süreç içinde ortalama %36 oranında doktora tezinin, %64 oranında yüksek lisans tezinin yazıldığı görülmektedir. Bu durum Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası üzerine yazılan lisansüstü tezlerde yüksek lisans tezlerinin doktora tezlerinin yaklaşık 2 katı kadar olduğunu göstermektedir. Bu bulgular aynı zamanda Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası üzerine yazılan doktora tezlerinin sayısının kısıtlı olduğuna ve bu alandaki boşluğa işaret etmektedir. Bu dağılım Türk dizileri üzerine çalışmak isteyen araştırmacılara bir çerçeve sunarak bu alandaki boşluğa ilişkin araştırma yapma fırsatı tanımaktadır.

Dil	Yüksek Lisans (n)	Doktora (n)	Yüzde (%)
Türkçe	6	4	%90,91
İngilizce	1	-	%9,09
Toplam	7	4	%100

Tablo 4. Dil Açısından Tezlerin Dağılımı

Tezlerin yazıldığı dile göre dağılımını gösteren Tablo 4, yalnızca 1 yüksek lisans tezinin İngilizce olarak hazırlandığını ortaya koymaktadır. Toplam sonuca bakıldığında incelenen yüksek lisans tezlerinin yaklaşık %86’sının, doktora tezlerinin ise tamamının Türkçe yazıldığı saptanmıştır. Yapılan çalışmaların uluslararası alanda görünürlüğünü sağlamak adına dil çeşitliliğine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu çeşitlilik küresel akademik etkileşimi de arttıracaktır.

Ünvan	Yüksek Lisans Tezi (n)	Doktora Tezi (n)	Tez Sayısı (n)	Yüzde (%)
Prof. Dr.	2	2	4	%36,36
Doç. Dr.	-	1	1	%9,09
Dr. Öğr. Üyesi	5	1	6	%54,54
Toplam	7	4	11	%100

Tablo 5. Danışmanların Ünvanları Açısından Tezlerin Dağılımı

Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusuyla ilgili hazırlanan tezlerin danışman ünvanlarına göre dağılımı Tablo 5'te yer almaktadır. Hazırlanan tezlere danışmanlık yapan öğretim elemanlarının ünvanlarına ilişkin dağılım incelendiğinde, tezlere "Prof. Dr." ve "Dr. Öğr. Üyesi" ünvanına sahip akademisyenlerin ağırlıklı olarak danışmanlık yaptığı görülmektedir. Dr. Öğr. üyelerinin yaklaşık %55'lik bir oran ile en fazla danışmanlık yapan akademisyenler olduğu tespit edilmiştir. Yüksek lisans tezleri en çok "Dr. Öğr. Üyesi" ünvanına sahip akademisyenler tarafından yürütülürken doktora tezleri en çok "Prof. Dr." ünvanına sahip akademisyenler tarafından yürütülmüştür.

Cinsiyet	Sayı (n)	Yüzde (%)
Kadın	9	%81,82
Erkek	2	%18,18
Toplam	11	100

Tablo 6. Yazarların Cinsiyetine Göre Dağılım

Konuyla ilgili hazırlanan tezlerin yazarlarının cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 6'da sunulmaktadır. Tablo 6'da görüldüğü üzere Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusundaki tezlerin yazarlarının cinsiyet dağılımı eşit değildir. Yazılan tezlerin yaklaşık %82'si kadın yazarlar tarafından yazılmıştır. Diğer bir ifadeyle kadın yazar sayısının erkek yazar sayısından fazla olduğu görülmektedir. Buradan hareketle kadın yazarların Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusuna daha fazla ilgi gösterdiği ifade edilebilir. Bu bulgunun ilgili konuya ilişkin akademik dünyadaki çeşitliliği desteklemediği, çalışmalardaki çeşitlilik ve zenginlik açısından bir eksik olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Üniversite Türü	Sayı (n)	Yüzde (%)
Devlet	8	%72,72
Vakıf	3	%27,28
Toplam	11	100

Tablo 7. Üniversite Türüne Göre Tezlerin Dağılımı

Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusunda hazırlanan tezlerin büyük bir çoğunluğunun devlet üniversitelerinde hazırlandığı, vakıf üniversitelerinde de tez konusu olarak çalışıldığı görülmektedir. Tablo 7’de yer alan verilere göre ilgili konu hakkında hazırlanan tezlerin 3’ü vakıf üniversitelerinde, 8’i devlet üniversitelerinde öğrenim gören öğrenciler tarafından hazırlanmıştır. Başka bir ifadeyle devlet üniversitelerinde okuyan öğrenciler tarafından hazırlanan tez sayısı, vakıf üniversitelerinde okuyan öğrenciler tarafından hazırlanan tez sayısının 2,66 katıdır. Bulgular aynı zamanda vakıf üniversitelerinde söz konusu konuda yazılan lisansüstü tezlerin sayıca az olduğunu göstermekte, bu sebeple daha fazla tez yazılmasının akademik açıdan çeşitliliğin artmasına katkı sağlayabileceğini ortaya koymaktadır.

Üniversiteler	Doktora (n)	Yüksek Lisans (n)	Toplam Sayı (n)	Yüzde (%)
Atatürk Üniversitesi	1	1	2	%18,18
Marmara Üniversitesi	1	1	2	%18,18
Kırgızistan-Manas Üniversitesi	1	-	1	%9,09
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	1	-	1	%9,09
Dumlupınar Üniversitesi	-	1	1	%9,09
İstanbul Ticaret Üniversitesi	-	1	1	%9,09
Hacettepe Üniversitesi	-	1	1	%9,09
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi	-	1	1	%9,09
Erciyes Üniversitesi	-	1	1	%9,09

Tablo 8. Üniversitelere Göre Lisansüstü Tezlerin Dağılımı

Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası üzerine yazılan tezlerin hazırlandıkları üniversitelere göre dağılımları Tablo 8’de yer almaktadır. Toplamda 9 farklı üniversitede hazırlanan tezlerin herhangi bir üniversitede yoğunlaşmadığı görülmektedir. Tablo 8’deki verilere göre, Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası üzerine en fazla tez yazılan üniversiteler Atatürk Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi olarak belirlenmiştir. Bu üniversiteleri konuya ilişkin 1’er adet yazılan lisansüstü tez çalışması ile Kırgızistan-Manas Üniversitesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İhsan Doğra-

macı Bilkent Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi takip etmektedir. Tablodaki veriler, ilgili konunun çeşitli üniversitelerde değerlendirilip yazılmasına dair önemli bir katkı sunmaktadır. Yoğunluğun daha çok köklü üniversitelerde gerçekleşmesi, bu kurumlardaki geniş akademik kadroların etkisiyle açıklanabilir. Tezlerin üniversitelere göre dağılımının analizi akademik çeşitliliği belirleyerek araştırma alanlarındaki güçlü ve zayıf noktaları ortaya koyarken, üniversiteler arası iş birliklerini de destekleyebilir.

Enstitü	Ana bilim Dalı	Doktora (n)	Yüksek Lisans (n)	Toplam Sayı (n)	Yüzde (%)
Sosyal Bilimler Enstitüsü	Radyo Televizyon ve Sinema	-	3	9	%81,81
	Antropoloji	-	1		
	Medya ve İletişim Sistemleri	-	1		
	Temel İletişim Bilimleri	1	-		
	İletişim Bilimleri	2	-		
	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	-	1		
Sosyoloji Enstitüsü	Sosyoloji	-	1	1	%9,09
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	Türk Dili ve Edebiyatı	1	-	1	%9,09

Tablo 9. Enstitü ve Ana bilim Dallarına Göre Tezlerin Dağılımı

Çalışma kapsamında Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası üzerine yazılan tezlerin enstitü ve ana bilim dallarına göre analizleri Tablo 9'da verilmiştir. Bu tabloya göre, Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası üzerine hazırlanan tezlerin yaklaşık %82'sinin sosyal bilimler enstitüsünde hazırlandığı görülmektedir. Bunu takiben, sosyoloji enstitüsünde 1 ve lisansüstü eğitim enstitüsünde 1 adet tez hazırlandığı tespit edilmiştir. Toplumsal bellek, sosyal bilimlerin temel araştırma konularındandır. Bu nedenle toplumsal bellek hakkında yazılan tezlerin çoğunluğunun sosyal bilimler enstitüsünde gerçekleştirilmiş olması beklenen bir bulgudur.

Tablo 9 incelendiğinde, Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusunun birçok ana bilim dalı altında incelendiği görülmektedir. Bunun nedeni ilgili konunun hem büyük bir potansiyel güce sahip olmuş olması hem de enformasyon, yorum ve tartışmayı sağlayacak bir yelpaze sunuyor olmasıdır. Konuya ilişkin yazılan tezlerin çoğunluğunun radyo televizyon ve sinema ile iletişim bilimleri ana bilim dallarında yazıldığı görülmektedir. Bunu siyaset bilimi ve kamu yönetimi, sosyoloji ve Türk dili ve edebiyatı ana bilim dalları takip etmektedir. Farklı ana bilim dallarının öne çıkmasındaki etken, toplumsal bellek kavramının disiplinler arası bir çalışma alanı olarak belirginleşmesi ve kurumsallaşması olarak okunabilir. Lisansüstü ana bilim dalına göre tezlerin dağılımı o alandaki araştırma odaklarını belirleyerek bilimsel çeşitliliği değerlendirmeyi, eğilimleri izlemeyi, boşlukları belirlemeye katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Öte yandan Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusunun farklı ana bilim dallarına konu olması ile birlikte bu çalışmaların ortak yönü, toplumsal bellek inşası üzerindeki faktörleri çeşitli açılardan ele alarak derinlemesine incelemeleridir.

İletişim bilimleri ana bilim dalı ve radyo televizyon ve sinema ana bilim dalında yürütülen çalışmalar nitel araştırma yaklaşımı ile birçok açıdan ele alınmıştır. Bu kapsamda tarih temsili, izleyici araştırmaları, toplumsal belleğin inşasında medyanın rolü, iktidar ilişkileri bağlamında medya metinlerin kurgusu, bilinçli hatırlatma ve unutturma stratejileri gibi bir dizi önemli faktör detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler	Sayı (n)
Medya	4
Dizi İsimleri	3
Toplumsal Bellek	3
Tarih	3
Televizyon	3
Kolektif Hafıza	3
Toplumsal Hafıza	2
Görsel Kültür	2
Bellek	2

Tablo 10. Tezlerde En Çok Kullanılan Anahtar Kelimeler

Tablo 10'da lisansüstü tezlerde en fazla kullanılan anahtar kelimeler yer almaktadır. İlgili tezler kapsamında ele alınan örneklem dâhilinde en az 4 kere kullanılan

anahtar kelimeler seçilerek ortak kelime kullanım yoğunluğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, Türk dizileri ve toplumsal bellek konusu üzerine yazılan tezlerin medya, diziler, tarih, toplumsal bellek, televizyon odağında olduğu yönünde çıkarım yapılabilmesine olanak tanımaktadır. Tablodakiler haricinde en az 2 kere kullanılmak şartı ile yapılan anahtar kelime analizinde toplumsal hafıza, görsel kültür, bellek anahtar kelimelerinin en çok kullanılan anahtar kelimeler olduğu tespit edilmiştir. Bunların dışında tarihi temsiller, kültür, kültür endüstrisi, tüketim, AKP, Osmanlılık, ulusçuluk, vatandaşlık, sözlü kültür, halk bilimi, yeni hafıza, yeni Türkiye, medya izleyici etnografisi, şiddet, resmî tarih, televizyon dizisi, popüler/kurgusal bellek, dramatik yapı, televizyondaki tarih, dönem dizileri, kameranın ideolojisi, askeri darbe, filmler ve diziler, hatırlama, yeniden inşa, siyasi, ideolojik sözcükleri birer defa anahtar kelime olarak kullanılmıştır. En çok kullanılan anahtar kelimeler, konu alanına yönelik kavramsal bir birleşimi ve güncel eğilimleri ortaya çıkarmaktadır.

Araştırma Yaklaşımı	Sayı (n)	Yüzde (%)
Nitel	11	%100
Nicel	-	-
Toplam	11	%100

Tablo 11. Tezlerde Kullanılan Araştırma Yaklaşımının Dağılımı

Hazırlanan tezlerin çalışma yaklaşımı, veri toplama ve analiz biçimi, bu alandaki metodolojik çeşitliliğin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, konuyla ilgili hazırlanan tezlerin tamamında nitel araştırma yaklaşımının tercih edildiği görülmektedir. Veri toplama teknikleri açısından değerlendirme yapıldığında odak grup görüşmeleri, derinlemesine görüşmeler ve doküman incelemesinin tercih edildiği görülmektedir. Amaçlı örneklem en çok tercih edilen örnekleme yöntemi olarak belirirken, tezlerin %45'inde içerik analizi, %36'sında söylem analizinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunu anlatı analizi, netnografik analiz, ikonografik analiz gibi analiz yöntemleri takip etmektedir. İçerik analizi ve söylem analizinin tercih edildiği tezlerin ortak yönü Türk dizileri örnekleminde ilgili konuyu toplumsal bellek, hatırlama, unutma gibi kavramsal çerçeveler açısından dizi sekansları ve izleyici yorumları üzerinden ele alarak incelemiş ve değerlendirmiş olmalarıdır. Bununla birlikte, tezlerde nitel araştırmaların tasarlanması sürecindeki adımların belirsiz olduğunu söylemek mümkündür. Bu belirsizlik özellikle içerik ve söylem analizinin işlem basamakları ve analiz türlerinde görülmektedir. Hazırlanan tezlerin hem yöntem çeşitliliği hem de yöntem aşamalarının belirginliği açısından görece zayıf olduğu sonucuna varılmıştır.

Dizi Adı	İncelenen Tez Sayısı (n)
Payitaht Abdülhamid	3
Diriliş Ertuğrul	2
Hatırla Sevgili	2
Bu Kalp Seni Unutur mu?	1
Arka Sokaklar	1
Seksenler	1
Gönül Dağı	1
Çemberimde Gül Oya	1
Mehmetçik Kut'ül Amare	1

Tablo 12. Tezlerde İncelenen Diziler

Tezlerde incelenen diziler değerlendirildiğinde TRT 1’de yayınlanan “*Payitaht Abdülhamid*” dizisinin en çok incelenen dizi olduğu görülmektedir. Bu diziyi yine 2014-2019 yılları arasında TRT 1’de yayınlanan “*Diriliş Ertuğrul*” ve 2006-2008 yılları arasında ATV’de yayınlanan “*Hatırla Sevgili*” dizileri takip etmektedir. Bunlar dışında 2004-2005 yılları arasında Kanal D’de yayınlanan “*Çemberimde Gül Oya*”, 2009-2010 yılları arasında Show TV’de yayınlanan “*Bu Kalp Seni Unutur mu?*”, 2020 yılında yayınlanmaya başlanan ve gösterimi hâlen devam eden “*Gönül Dağı*”, 2012-2022 yılları arasında TRT 1’de yayınlanan “*Seksenler*”, 2018-2019 yılları arasında TRT 1’de yayınlanan “*Mehmetçik Kut’ül Amare*”, 2006 yılında yayınlanmaya başlayan ve gösterimi hâlen devam eden “*Arka Sokaklar*” dizisi analiz birimi seçilmiştir. Uzun zaman öncesi yaşanan olayların görsel-işitsel diziler aracılığıyla sunulmasını tarihsel hafızayı oluşturma çabası olarak okumak mümkündür. Analiz biriminin tarih dizileri ağırlıkta olması geçmiş bilgisinin kendisini olmasa da kurgusal yeniden inşasını çözümlene, dizilerin bireylerin doğrudan deneyimledikleri olaylar hakkında kanaatlerini oluşturma üzerindeki etkisini analiz etme çabasının bir sonucu olarak görülebilir.

4.1. Tezlerin Kavramsal Çerçevesi ve Araştırma Konuları

Türk dizileri ve toplumsal bellek konusu üzerine hazırlanan tezlerin konu odağında temsil, tarih, iktidar, medya, toplumsal, iletişimsel ve kültürel bellek gibi konuların yer aldığı görülmektedir. Doktora tezlerinde tarih, bellek, iktidar konularının ağırlıkta olması belleğin, yeni iktidar dağılımlarına göre yeniden şekil-

lenen bir sosyal olgu olduğu (Zhang ve Swart, 1997) görüşünden hareketle ele alındığını ortaya koymaktadır. Yüksek lisans tezlerinde temsilin ön plana çıkması ise Türk dizilerinin daha geniş bir kapsamda ele alındığına, başka bir deyişle, dizilerde hatırlamanın somutlandığı kişi, insan tipi, obje, mekân gibi semboller ve kolektif temsillerin bir metin olarak görülüp çözümlenmeye başlandığına işaret etmektedir. Bu konu seçimleri, toplumsal bellek kavramına dair çeşitli temel teorik yaklaşımların içinde ağırlıklı olarak çalışılan konularla da uyumludur. Daha önce de belirtildiği gibi toplumsal bellek geçmiş ile şimdinin karşılaştırılması ve yakın geçmişin devamlılığını sağlamak, dönemin düşünsel iklimini sorgulamak ve sosyopolitik meselelerle ilişki kurabilmek açısından bütünleşik bir bakış yakalama fırsatı sunan bir araştırma konusudur. Gerçekleştirilen lisansüstü çalışmalarda da benzer bir eğilim göze çarpmaktadır. Burada toplumsal belleğin aktarım biçimleri, televizyonun toplumsal bellek oluşumuna etkisi ve kültürel öğelerin aktarılmasındaki rolü, tarihsel gerçekliğin medyada temsiller aracılığıyla kurgulanışı, hatırlatma ve unutturma biçimlerine dair yapılan incelemelerle televizyon dizileri aracılığıyla tarihsel bir anlatının belleğe nasıl taşındığı, ana anlatılar sosyopolitik bağlama göre nasıl yeniden inşa edildiği ortaya koyulmaktadır.

4.2. Tezlerin Odaklandığı Medya Türleri ve Söylem Tipleri

Ana bilim dallarında yürütülen çalışmaların tamamında tek medya türüne odaklanıldığı ve televizyon dizilerinin büyük bir ağırlığa sahip olduğu belirtilmelidir. Tezlerin tamamında medya bazında en çok televizyona odaklanıldığı; sadece 1 yüksek lisans tezinde hem televizyon dizisi hem sinema filminin incelendiği görülmektedir. Elde edilen veri, yukarıda tespit edildiği gibi televizyonun en fazla tekrarlanan anahtar kelimelerden biri olması bulgusunu destekler niteliktedir. En çok tezin radyo televizyon ve sinema ana bilim dalında tamamlandığı hatırlandığında tezlerde televizyon dizilerinin daha fazla tercih edilmesi anlamlı görünmektedir. Bununla birlikte bu durum farklı medya türlerine, örneğin dijital platformlarda yayınlanan dizilere dair karşılaştırmalı değerlendirmelerin olmadığını göstermektedir. Türk dizileri ve toplumsal bellek konusunda hazırlanan 4 tez izleyici yorumları, görsel-ışitsel metinler veya bunların kombinasyonları ile incelenmiştir. İzleyici yorumlarının analiz edildiği tezlerde verilerin YouTube ve X (Twitter) dijital platformları üzerinden elde edildiği görülmektedir.

4.3. En Çok Başvurulan Kaynaklar

Türk dizileri ve toplumsal bellek konulu tezlerde en çok başvurulan yazarlar ve kaynaklar incelendiğinde, toplumsal bellek kavramını tartışmaya açan Maurice

Halbwachs, toplumsal belleği hafıza mekânları odağında çalışan Pierre Nora, bireysel belleğin seremoniler, hatta politikalar aracılığıyla sürdürüldüğünü ifade eden Enzo Traverso, toplumsal belleğin kültürel öğeler ve hatırlamanın somutlandığı semboller ile “hatırlama figürleri” olarak dolaşıma girdiğini belirten Jan Assmann ve metodolojik açıdan çalışmalarına başvuru alan Teun van Dijk ve Roland Barthes gibi isimlerin çalışmalarına yüksek oranda başvurulmuştur. Bu bulgular, kaynakçalarda en çok alıntılanan isimlerin kavrama dair temel teorik yaklaşımların geliştiricileri üzerinden gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Cogito’nun Bellek: “Öncesiz, Sonrasız” başlıklı sayısı, Esra Özyürek tarafından derlenen “Hatırladıklarıyla ve Unuttuklarıyla Türkiye’nin Toplumsal Hafızası” kitabı, Sevilay Çelenk’in “Televizyon Temsil Kültür 90’lı Yıllarda Sosyokültürel İklim ve Televizyon İçerikleri” başlıklı kitabı araştırmacıların en çok ilgi gösterdiği kaynaklar arasında yer almaktadır.

5. Sonuç

Tarihsel ve toplumsal olayların medyaya yansımaları ve medya aracılığıyla yeniden inşa edilmeleri, olay ve olguların kalıcı bir iz bırakmasına olanak sağlayarak bireyselden kolektife doğru bir bellek oluşumuna öncülük eden aktarım araçlarından biri olarak medyayı karşımıza çıkarmaktadır. Medya gibi aktarım araçları sayesinde ortak değerler bütünü oluşturulmakta, bireylerin ortak değerler etrafında kenetlenmelerini sağlamak kolaylaşmakta, resmi hafıza yeniden üretilirken karşı hafızaların dillendirilmesi mümkünleşmekte, geçmiş üzerine tartışmaların tetiklenmesi ile hatırlamanın çerçevesi çizilmektedir. Bu bağlamda medya, özellikle de televizyon, pozitif ya da negatif geçmiş bilgisini pekiştirerek ya da geçmiş bilgisine karşı farkındalık yaratarak toplumsal belleğin inşasına etki etmektedir. Televizyon kanallarının program akışında önemli bir yere sahip olan televizyon dizileri ise izleyicinin hayat akışında geçmiş bilgisinin paylaşımı ve aktarımı için önemli bir araç olarak ön plana çıkmaktadır.

Toplumsal bellek literatüründe televizyon dizilerinin araştırmalarda önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Bunun nedeni televizyon dizilerinin toplumlar üzerindeki güçlü etkisi ve bu etkilerin ortaya çıkarılma çabasıdır (Kellner, 2010). Türk dizileri aracılığıyla etkileşimin artması ve dolaşımın küresel boyutlara ulaşması toplumsal belleğin dönüşümünde ve inşasında televizyon dizilerini, toplumsal bellek araştırmalarının odağı hâline getirmiştir. Toplum ve diziler arasında tesis edilen bu etkileşim, hatırlama ve unutma sürecinde etkileyici rol oynayabilmektedir. Bugün özellikle televizyon dizileri toplumsal belleğin çerçevelenme sürecinin önemli bir parçasıdır. Bu çerçevede televizyon dizilerinin toplumsal belleğe

etkisi, kendi çevresinde yeni bir kültür oluşturması, gündelik yaşamdan politikaya geleneksel kültür kalıplarından modern kültür kalıplarına dair pek çok konuda mesajlar içermesi bu dizilerin akademik alanda da çözümlenmesi ihtiyacını doğurmuş, hızlı ve yaygın etkilerinin toplumsal olayların hatırlanmasında ve/veya unutulmasındaki rolü araştırmaya değer görülmüştür. Bu anlamda Türk dizileri ve toplumsal bellek inşasını konu edinen tezleri de incelemek yararlı olacaktır.

Bu çalışma, Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusunda hazırlanan tezleri inceleyerek alana ilişkin genel bir izlek oluşturmayı amaçlamakta, ilgili konunun durumuna, gelişimine ve yönelimine dair bilgi sağlamaktadır. Bununla birlikte alan hakkında yapılan geniş kapsamlı analizden sonra araştırma alanının bilgi tabanı ve entelektüel yapısı hakkında bir tartışma izleği sunarak araştırmacılara ilgili konuyu farklı perspektiflerden düşünme olanağı sağlamaktadır. Böylece bilimsel alandaki çeşitliliği arttırmak ve bilgi birikimini zenginleştirmek adına literatüre önemli bir katkı sunulacağı düşünülmektedir.

YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından Türk dizileri ve toplumsal bellek inşasını konu alan 4 doktora, 7 yüksek lisans tezi, Ulusal Tez Merkezinin gelişmiş arama özelliklerinden yararlanılarak elde edilmiş ve içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. Konuyla ilgili araştırma yapacak araştırmacılara konu alanı, yayım yılı, üniversite, enstitü, ana bilim dalı, tez türü, tez dili, danışman ünvanı, araştırılan anahtar kelimeler, araştırma yöntemi, medya türü, söylem tipi ve analiz birimi diziler vb. kategoriler bağlamında detaylı analiz sonuçları sunulmuştur. Çalışma, ilgili konuya ilişkin ilk tezin 2009 yılında yayımlanmış olması nedeniyle 2009-2024 yılları arasında sınırlandırılmıştır. Bu durum Sancar'ın (2014) "bellek patlaması" olarak adlandırdığı sürecin medya bakımından da gerçekleştiği iddiasını desteklemektedir. Bu dönemde toplumda geçmişe yönelik ilginin artmasında katkısı olan belgeseller, dizi ve filmlerin sayısı artmıştır.

İlgili konunun 9 farklı üniversitede, yüksek lisans türünde daha fazla çalışıldığı, tezlerin Türkçe dilinde hazırlandığı tespit edilmiştir. Yayımlanan tezlerin büyük oranda kadın yazarlar tarafından yazıldığı, çoğunlukla Dr. Öğr. Üyesi ünvanına sahip danışmanlar tarafından yürütüldüğü belirlenmiştir. Tezlerin daha çok devlet üniversitelerinde ve sosyal bilimler enstitüleri bünyesinde hazırlandığı, çalışmaların 2009 yılında başladığı ve en fazla çalışmanın iletişim bilimleri alanında yapıldığı tespit edilmiştir. Diğer yandan ilgili konunun farklı disiplinlerde de incelendiği çalışmaların bulunduğu gözlemlenmiştir. İletişim bilimleri alanında yapılan tezlerin fazlalığı Türk dizilerinin televizyon kültürü, televizyon analizi ve eleştirisi, televizyonda program yapımı, televizyon yayıncılığı dersleri altında radyo televizyon sinema bölümü programlarında yer alması ile ilişkilendirilebilir. Radyo televizyon

ve sinema ile iletişim bilimleri başta olmak üzere ilgili konunun antropoloji, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, sosyoloji gibi ana bilim dallarında çalışılmış olması konunun geniş bir araştırma çerçevesine olanak sağladığının kanıtıdır.

Çalışmaların en fazla temsil, tarih, iktidar, medya, toplumsal, iletişimsel ve kültürel bellek gibi konulara odaklandığı ortaya koyulmuştur. Ortak anahtar kelime analizleri sonucunda, özlerde ve anahtar kelime seçimlerinde en sık kullanılan kavramlar medya, diziler, tarih, toplumsal bellek, televizyon şeklindedir. Benzer bir bulgu Yavuz ve Ilgın'ın (2023) çalışmasında da tespit edilmiştir. Bu alanın en önemli ismi Maurice Halbwachs; en sık atıf yapılan yazar, Cogito'nun "Bellek: Öncesiz Sonrasız" başlıklı sayısı en çok alıntılanan kaynak dergidir. İncelenen tezlerde nitel araştırma yaklaşımının daha çok tercih edildiği, sesli ve görüntülü dokümanlar üzerinde çalışıldığı, derinlemesine ve odak grup görüşmelerinin gerçekleştirildiği, veri analiz sürecinde içerik analizi ile söylem analizinin ön planda olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmalarda amaçlı örnekleme yönteminin tercih edildiği, örnekleme grubunun tarih temalı diziler üzerinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Bu durumun Türk televizyonlarında tarihi dizilerin son yıllarda popülerlik kazanmış olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Özellikle tarih temalı dizilerin son yıllarda artan ivmesi Murat ve Gökgez'ün (2022) vurguladığı gibi tarihe tanıklık ederek onu kayıt altına alan bir medya tasavvurunun yanına tarihi yeniden inşa eden bir yaklaşımı da koymaktadır. Belirli bir tarihi dönem, kişi ya da konuya dair sorgulamaların, tanıkların ya da hesaplaşmaların diziler aracılığıyla inşası, toplumsal bellek ve diziler ilişkisinin hem sosyolojik hem metodolojik bir perspektifle analiz edilmesini zorunlu kılmaktadır. Televizyon dizileri aracılığıyla algılanan ve öğrenilen tarihin aynı zamanda toplumsal belleğin yeniden inşa sürecinin parçası olduğu toplumsal bellek ve tarih ilişkisini ele alan Assmann'ın (2015) çalışması ile örtüşmektedir. Assmann (2015, s. 60), çalışmasında toplumsal belleğin geçmişin belli noktalarına yöneldiğine, kültürel bellek için gerçeğin değil, hatırlanan tarihin önemli olduğuna hatta kültürel bellekte, gerçek tarihin hatırlanan tarihe ve ardından efsaneye dönüştüğüne dikkat çekmektedir.

Televizyon dizilerinin (özellikle son yıllarda sayısı artan tarih konseptli) önemli toplumsal olayları çerçeveleme ve toplumsal belleğe yerleştirme kapasitesi (Tani ve Boztepe Taşkıran, 2022) göz önünde bulundurulduğunda dizilerin gücü, toplumsal belleğin tekrar canlandırılmasını ve bazen de yeniden inşasını olanaklı kılmıştır. Başka bir deyişle, toplumsal bellek televizyon dizilerinin kurguladığı, senaryolaştırdığı ve aktif izlerkitleye sunduğu şekilde inşa edilmektedir. Böylece diziler aracılığıyla geçmiş bilgisinin dolayımına ve görselleştirme yoluyla toplumsal bellekte nasıl demirlendiği, iletilen geçmişin izleyici üzerinde nasıl bir etki

biraktığı, geçmişte olan bir olayın nasıl hatırlandığı ve nasıl aktarıldığını ele alan lisansüstü tez sayısının da giderek artacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın sonuçları, sosyal bilimlerde önemli bir çalışma alanı olan Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusundaki tezlerin sayısının oldukça az olduğunu ve birbirine benzer bilimsel araştırma yaklaşımlarıyla gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. Hazırlanan 11 adet tezin belli temalar ve araştırma teknikleri çevresinde incelenmesi, Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası konusunun farklı bakış açılarından incelenmediğinin göstergesidir. Bu nedenle yeni yaklaşım ve veri toplama teknikleri konusunda yeni yönelimlere ihtiyaç bulunmaktadır. İleride yapılacak çalışmaların farklı ve güncel değişkenlerle oluşturulması diziler aracılığıyla toplumsal belleğin inşasını anlamak için daha işlevsel gözükmektedir. Ayrıca Türk dizilerinin dünyadaki ihracatı düşünüldüğünde bu alanda çalışmaların yapılması gerekliliği öne çıkmaktadır. Dizilerin sadece izlenmenin ötesinde geçmişi hatırlatmanın ve yaratmanın bir aracı olması hatırlama unutmaya ediminin pekiştirilmesinde, ortak kimliğin keşfinde, yaşam tarzları, tüketim alışkanlıkları, beslenme ve giyim tarzları ve semboller vb. kolektif kimliklerin kültürel boyutlarını hayata geçirmedeki etkisi konuyu daha önemli bir hâle getirmektedir. Bu nedenle ilgili konunun farklı değişkenlerle farklı örneklem grupları ve farklı kültürlerde nicel ve nitel yaklaşımlarla çalışılması gerekmektedir. Konunun farklı değişkenlerle ele alınarak incelenmesi literatürdeki boşlukları giderecek ve bu çalışmaların sonuçları ise araştırmacılara ve dizi sektörüne yön verebilecektir.

Elde edilen sonuçlar, Türk dizilerinde toplumsal bellek inşası konusunun mevcut durumunu ve ulaşılan sonuçlarını, başka bir deyişle, literatürünün genel yapısını ortaya koymaktadır. Ortak bir kimlik oluşturma çabasının sonucu olarak inşa edilmek istenen toplumsal bellek ile ortak duygulara hitap eden diziler hakkında yapılan lisansüstü tez çalışmaları, konu çeşitliliği ve doktora tez sayısı açısından yeterli değildir. Dizilerin toplumsal belleğin inşasındaki rolünün izlenebilmesi için de konu hakkında yapılan diğer çalışmaların içeriğinin, düzeyinin ve sayısının analiz edilmesi önemlidir. Bu nedenle ilgili konuda yapılacak araştırmaların bu çalışmada elde edilen analizler ışığında çeşitlendirilmesi ve daha kapsamlı olarak çalışılması gerekmektedir. Çalışma ile sunulan analiz sonuçlarının bu alandaki araştırmalara yön vereceği ve iş birliği konusunda araştırmacıları motive edeceği düşünülmektedir.

Gelecekteki araştırmalarda Scopus ve Web Of Science (WOS) veri tabanları üzerinden Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası üzerine hazırlanan çalışmaları listelerek, bunlara ilişkin bibliyometrik analizler gerçekleştirilebilir. Böylelikle Türk dizileri ve toplumsal bellek inşası alanındaki çalışmaların daha kapsamlı bir hari-

tası çıkarılarak, konuların zaman içindeki değişimine ve ilgili konuya dair eğilimler hakkında daha detaylı bilgiye sahip olunabilir. Farklı veri tabanlarının kullanılması, çalışmanın yenilenmesi ve sonuçların karşılaştırılması, çalışmaların farklı boyutlarda ele alınması ve literatürdeki doldurulması gereken boşlukların daha geniş anlamda ortaya çıkarılması bağlamında önemlidir. Ayrıca dijital platformlarda yer alan diziler ve bu dizilerin izleyicileri üzerinden yapılacak çözümleme ve incelemelerin alandaki boşluk ve gelecek araştırmalara motivasyon oluşturabilecek bir fikir olarak öne çıkmaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Aktaş, S. G. (2023). Türkiye’de yeni medya konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerle yönelik bir analiz (2018-2022). *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 126-143.
- Assmann, J. (2015). Kültürel bellek-Eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik. Tekin, A. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Auge, M. (2019). Unutma biçimleri. Sert, M. (Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bailey, K. D. (1982). *Methods of social research*. New York: The Free Press.
- Balcı, A. U. (2021). Tekno-gösterinin bir örneği olarak yasak Elma dizisi ve sosyal medyada “dizi kıyafetleri”. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 39-59.
- Bartoletti, R. (2011). Memory and social media: New forms of remembering and forgetting. Pirani, B. (Ed.). *Learning from memory: Body, memory and technology in a globalizing world* (s. 82-111), Cambridge Scholar Publishing.
- Başaran İnce, G. (2010). Toplumsal hatırlama/unutma sürecinde basın: Kolektif siyasi belleğimizdeki cumhuriyet tasavvuru. (Doktora Tezi), Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Bergson, H. (2007). Madde ve bellek. Ergüden, I. (Çev.), Ankara: Dost Kitabevi.
- Cengiz, M. F. ve Çakın, Ö. (2022). Fas Krallığı’nda Türk dizileri üzerine nicel bir araştırma. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 15-33. <https://doi.org/10.29029/busbed.1114911>
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Ceylan Gündüzeri, Ş. ve Lülecı, Y. (2021). Türk dönem dizilerinde kullanılan tarihsel motiflerin Payitaht “Abdülhamid” üzerinden incelenmesi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (1), 271- 287.
- Chevron-Tutal, N. (2013). Televizyon ve içimizdeki şiddet. İstanbul: Kırmızı.
- Connerton, P. (2014). Toplumlar nasıl anımsar? A. Şenel (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çapık, E. ve Dulupçu, M.A. (2023). Türkiye’nin tanıtımında Türk dizilerinin bölgesel başarısı. *Geographies, Planning & Tourism*, 3(2): 158-175. <https://doi.org/10.5505/gpts.2023.46855>

- Çilingir, A. (2017). İletişim alanında içerik analizi yöntemi kullanılarak yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin incelenmesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5 (1), 148-160.
- Devine-Wright, P. (2003). A theoretical overview of memory and conflict. E. Cairns & M. Roe (Eds.). In *The role of memory in ethnic conflict* (pp. 9-33). New York, NY: Palgrave, MacMillan.
- Duruel Erkiç, S. (2014). *Türk sinemasında tarih ve bellek*. İstanbul: De Ki Yayınevi.
- Fulton, H. (2005). Introduction: The power of narrative. Fulton, H., Huisman, R., Murphet, J., Dunn, A. (Eds.). *Narrative and media içinde* (s. 1-7). New York: Cambridge University Pres.
- Garde-Hansen, J. (2011). *Media and memory*. Edinburgh University Pres.
- Gültekin, T. ve Coşguner, M. (2017). Episodik-anlamsal bellek ve bağ yönetimi yaklaşımında anlamsal belleğin izi. *İdil*, Cilt 6, Sayı 32, 1155-1171.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın toplumsal çerçeveleri*. Uçar, B. (Çev.), Ankara: Heretik Yayınları.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif hafıza*. Barış, B. (Çev.), Ankara: Heretik Yayınları.
- Hoskins, A. (2001). *New Memory: Mediating history*. *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 21(4).
- İnceoğlu, Ç. (2014). Türkiye’de sinemayı konu alan doktora tezleri üzerine bibliyometrik bir çözümleme. *İleti-ş-im* 21, 31-50.
- İşler Sevindi, M. ve Sevindi, K. (2023). Türkiye’de Türk sineması üzerine yazılan yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlik tezleri üzerine bir araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12 (1) , 280-301.
- Kahraman, N. (2019). Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bağlamında iletişim alanında yapılan lisansüstü tezler üzerine bir inceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (48), 98-120.
- Kansteiner, W. (2002). Finding meaning in memory: Methodological critique of collective memory studies. *History and Theory*, 41, 179-197.
- Karaduman, S. ve Acıyan, E. P. (2019). Netflix’in ilk Türk dizisi “Hakan Muhafız” üzerine bir alımlama analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Aralık 32, 669-687.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi kavramlar ilkeler teknikler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kellner, D. (2010). *Medya gösterisi*. Z. Paşalı (Çev.). İstanbul: Açılımkitap.
- Kuyucu, M. (2019). Gençlerin Türkiye’de üretilen televizyon dizilerine yönelik tutumları ve dizi tüketim faktörlerinin analizi. *International Journal of Cultural and Social Studies*, Volume 5, Issue 2, 558-599.
- Misztal, B. A. (2003). *Theories of social remembering*. England: Open University Pres.
- Murat, F. ve Gökğöz, G. (2022). Türk dizilerinin tarih kurgusu: Muhteşem Yüzyıl, Payitaht Abdülhamid, Kuruluş Osman. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi (KİAD)*, (8), 130-150.
- Olick , J. K. (2014). Kolektif bellek: İki farklı kültür. *Moment Dergi*, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 1(2): 175-211.
- Özarslan, K. (2020). Ülke markalaması bağlamında uluslararası basında Türk dizileri ve Türkiye imajı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (1), 215-238.

- Özdemir, H. (2018). Türkiye’de yerli televizyon dizilerinde toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadının sunumu: Aşk-ı Roman örneği. *Sınırsız Eğitim Araştırma Dergisi*, 3(1), 90-107
- Parlette, S. (2003). *Zihin aerobiği beyin alıştırmaları kitabı*. A. Noyan (Çev.). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Pekdemir, G. ve Yılmaz, Y. (2022). Televizyon dizilerinde ailenin kültürel temsilinin kurgusal dönüşümü: ‘Yasak Elma’ dizisi örneği. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 7(14), 6-25.
- Rodriguez, J. ve Fortier, T. (2007). *Cultural memory: Resistance, faith and identity*. University of Texas Pres.
- Sancar, M. (2014). Geçmişle hesaplaşma unutmaya kültüründen hatırlama kültürüne. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, M., ve Görgülü Aydoğdu, A. (2020). Twitter gazeteciliği ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Etkileşim* (6), 10-35. <https://doi.org/10.32739/etkilesim.2020.6.73>
- Schudson, M. (2007). Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri. *Cogito: Bellek: Öncesiz, Sonrasız*, Sayı 50, Bahar, 179-180.
- Schudson, M. (2014). Journalism as a vehicle of non-commemorative cultural memory. Zelizer, B. ve Tenenboim-Weinblatt, K. (Eds.). In *Journalism and memory* (pp. 85-96). Basingstoke: Palgrave Macmillian.
- Şahin, M., ve Görgülü Aydoğdu, A. (2020). Twitter gazeteciliği ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Etkileşim* (6), 10-35.
- Tanrıvermiş, Ş. (2021). Türk televizyon dizilerinin markalaşması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 113, 79-92.
- Tani, E. ve Boztepe Taşkırın, H. (2022). Kitle iletişim araçlarının toplumsal belleğin inşasındaki rolü. *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 106-125.
- TİAK (2023). TİAK televizyon izleyici ölçümü 20223 yılı televizyon izleme davranışları özet veriler. Erişim adresi: <https://tiak.com.tr/upload/files/kunye.pdf>
- Ünür, E. (2015). Yerli dizilerdeki kimlik kalıpları. Konya: Eğitim.
- Üstün, V. ve Tor, H. (2024). Üst kuşak anneliği ve yeni kuşak anneliği arasında değişen annelik algı ve pratiklerine ilişkin bir analiz: “Kızılık Şerbeti” dizisi örneği. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(4) : 251-273.
- Yavuz, C., ve Ilgın, H. Ö. (2023). Medya ve kadın; isminde toplumsal cinsiyet, kadın ve dizi kelimeleri geçen lisansüstü tezler üzerine bir araştırma. *İletişim Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 95-107.
- Yılmaz, M. Ve Uluç, G. (2013). “Hatırla Sevgili” dizisindeki temsili ile bir dönemin anatomisi: 27 Mayıs 1960. *Selçuk İletişim*, 5(2), 136-151. <https://doi.org/10.18094/si.58276>
- Yücel, Ö. F. (2020). Türkiye’deki izleyici araştırmalarına ilişkin genel bir değerlendirme. İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, 73-92.
- Zhang, T. ve Schwartz, B. (1997). Confucius and the cultural revolution: A study in collective memory. *International Journal of Politics, Culture and Society*, V:11, I:2, 189-212.

